

PÁRISI LEVÉL.

1884. márt.

(Pasteur ur élete és munkái. A németek. Írta Didon P. A párisi protestans theologiai kar szervezete. A theologiai társulat ülése.)

Szerkesztő úr!

Mai levelem csaknem kizárólag irodalmi lesz, nem is igen van más oly érdekes ujdonság, a melyet olvasóinak megirhassak. Tehát néhány oly újabb munkáról fogok beszélni, a melyek nem csak feltűntek nálunk, de a melyek valóban érdeemesek is. Sorra nézve az elsőnek czime: „Egy tudós történelme — egy tudatlantól¹⁾ A jeles tudós, Pasteur ur életének és munkáinak történelme. Pasteur urnak a képviselő ház — miként tudjuk — nemzeti jutalmat határozott. Bár ez a munka névtelen jelent meg, azt hiszem mégis, indiscretió elkövetése nélkül megmondhatom, hogy ki írta, itt mindenki széltibe beszél, s ha nem csalódom, néhány lap többször is megnevezte. Az író Vallery-Radot, Pasteur urnak éppen a veje; kellemes író, a ki jól ismeretes az 1870-i eseményekből vett egy *Journal d'un volontaire* (egy önkéntes naplója) című beszélyéről. Való, hogy az előtt, a ki itt Párisban az embereket és a dolgokat ismeri a szerző eléggé megismertette magát könyve előszavának ezen soraiból: „gyakran megtörténik, hogy valamely „nagy tudósnek vagy írónak a salonjában van olyan ember, a ki a „a nélkül, hogy hivataltársa vagy tanítványa lenne, teljes családias „viszonyban él azzal, a kit minden ember „kedves mesternek“ nevez, „csak úgy ismerik, mint a ház barátját, nincs más czime s úgy lát- „szik, büszke is reá, hogy nincs. Magának nem levén egyénisége, „csak nagy barátja munkáiról és sikereiről beszél, örömet megvo- „nul ennek a dicsőségnek sugáriban.“

E szerint ez az ugynevezett tudatlan a nagy tudósnek bizalmas embere, a ki annak életét és csodás felfedezéseit elbeszéli. Pasteur ur e felfedezései valóban anynyira bámulandók, hogy egyik társa a tudományok akadémiajában, a mint tapasztalatai eredményeinek előadását végig hallgatta, így kiáltott fel: „Ez egy valóságos roman, igen szép arra, hogy igaz legyen“. Pedig mi ténylegesebb valóság,

¹⁾ Histoire d'un Savant, par un ignorant, Paris, Hetzel 1. vol. 1884.

mi gyakorlatibb, s mi van határozottabban megállítva, mint például a selyem hernyók betegségének oka és annak gyógyítása.

Pasteur ur 1822-ben született Doleban a Jurán. S ott nehézség közt tanult. Apja a császárság egyik vagyontalan katonája levén, kádár legény lett, hogy megélhessen. Később Arboisba telepedett meg, s fia ennek a kis városnak a collegiumában tanult, tanulását Besançonban végezte be. Pasteur ur már nagyon fiatal korában kiválóan szerette a vegytant. Egy tudományos intézet vezetője Párisba híván, belépett a képezdébe. Azon jeles mesterek közül, a kiktől tanult, mindenek felett meg kell említenünk Dumas urat, a Sorbonne intézetben a vegytan tudós tanárát, a ki benső barátja és bámulója lett. Miután az egyetemen vizsgáit letette, egy darabig tanított Strasbourgban és Lilleben, később kineveztetett a párisi képző intézetbe (ecol normal), a hol ma is van.

Pasteur urnak a végtelenül kicsinyek világában tett dicső felfedezéseiben valódi kiindulási pont az erjedés tanulmányozása volt. Ekkor tette tönkre az eddig elfogadott tantételt, melyet a híres német vegyész Liebig így szövegezett: „az erjedés azotikus anyagoknak az oxygen hatása által való megzavarása.“ Pasteurnek pontos kísérletei tisztán megmutatták, hogy az oxygen ez esetben semmi szerepet sem játszik, és azt a dissolváló műfolyamat, melyet ennek a gáznak tulajdonítottak, bizonyos elődi növényeknek vagy is microzoaknak kell tulajdonítanunk. A fő dolog már most az volt, hogy megtudjuk, hogy honnan kerülnek elé ezek a véghetetlenül kicsi dolgok. Éppen ekkor folyt a spontanea generatio felett a vita a legtüzesebben s úgy látszott, hogy a tudós vegyész Pouchet értelmezése szerént, meg is állítatik. Pasteur tehát maga előtt találta ezt a kérdést s rövid halasztás után elhatározta, hogy megküzd vele és megoldja, a mit a legfényesebb módon győzelmesen meg is tett.

A generatio spontanea minden időben foglalkoztatta az emberi szellemet. Már Aristoteles is foglalkozott vele, mikor azt mondotta, „hogy minden száraz dolog, midőn nedvessé — és minden nedves, midőn szárazzá lesz, állatokat nemz.“ Virgilius is (igaz, hogy költő volt) azt állította, hogy a méhek egy tulok elrothadott beléből származtak. A mint a tudomány haladott, a régieknek a generatio spontaneáról való felfogását elvetették; de fentartották azokra a véghetetlen kicsiny dolgokra nézve, melyeket a görcső felfedezett. Egy nap Pouchet ur végrehajtotta híres kísérletét a tudományok akademiájában; ez a kísérlet ismeretes; s abból állott: hogy egy higanyyal töltött cseberbe bétett egy vízzel telt palaczkot, melyet előlegesen száz fokra felme-

legített, hogyha a vízben valamely élő csira lehetett, elpusztuljon; a higany alatt a palaczkba szénát vitt be, mely hasonlóan száz fokra volt felmelegítve, végül egy liter tiszta oxygent. Meglevén e szerint téve minden elővigyázat, hogy az üvegbe semmi élő csira se juthasson bé, s hogy azok, melyek benne lehettek, megsemmisíttessenek, mégis az történt, hogy nyolcz nap mulva, az üvegben egy rakás szerves lény volt. Így mutatta meg Pouchet ur a generatio spontaneát. Csaknem azonnal Pasteur ur kimutatta ennek a kísérletnek kevés értékét azt állítván, hogy csirák mehettek bé a higanynyal töltött edényből, mivel az nem volt elzárva. Ujból megcsinálta ő is a kísérletet minden óvintézkedést megtevén, és a következmény az volt, hogy a palaczkban semmi élőlény sem volt, később ezt a bizonyítást csinálta még a szőlőmustra nézve is.

Miután a generatio spontanea elméletét Pasteur ur megdöntötte s az által, hogy mindenütt szétszórt csirák létezését békibizonyította, szigoru logikával bámulandó gyakorlati fontosságu következtetéseket vont le. Értem a bor, eczet és ser megorvoslását és tartását. E téren a tudós vegyész oly szolgálatokat tett a közegészségnek és kereskedelemnek, melyet bátran megbecsülhetetleneknek lehet nevezni.

Most veszem észre, hogy Vallery-Radot ur munkája meszsze elvitt, de még szólanom kell arról, a mi Pasteur ur munkái közt a legnagyobb.

Franciaország déli része, meg Olaszország szerfelett aggódott a selyemtermelési ipar veszedelmén; már ott állott a dolog, hogy a selyemhernyó egészen elenyészik. Régi tanítójának és barátjának Dumas urnak unszolására Pasteur beléegyezett, hogy a betegség tanulmányozása végett a helyszínére menjen. Öt évig minden esztendőbe lement Gard megyébe és ott alig hihető kitartással folytatott vizsgálódás után elég szerencsés volt, hogy felfedezhesse a baj okát s megjelelhesse annak orvosságát. Ma már az a gyakorlati mód, melyet a jeles tudós nyujtott, annyira biztos, hogy a selyemhernyók betegsége mindenütt elmúlt.

De a győzelmet drága áron szerezte meg a hős, csaknem a sir szélére vitte az. Valójában 1868-ban részletes guttaütés érte, melyből soha sem gyógyult ki egészen. Mihelyt ismét dolgozni birt, munkához látott; ez óta fedezte fel a lépfene microbitjait, ebből a csaltatlanul gyilkoló mikrobitból művelés által vaccint csinált, azaz, a lépfene ellen való óvszert; ezután következett a kolera és más emberi és állati betegségek állatkáinak és azok beoltása módjának felfedezése. Pasteur oltási módját egész Franciaországban gyakorlatba

vették, sőt Európa más országaiban is; annak előnye annyira kitünő, miszerént a tudós Huxley azt mondotta, „hogy azok a felfedezések magukra elégségesek a Németországnak fizetett öt milliárd sarcz fedezésére.“

Mindig tudományos és humanus munkálkodásaival levén elfoglalva Pasteur ur, a sárga hideg és a kolera okait és annak nyomán azok gyógyítása módját kutatja; jelenleg az ebdüh titkával és irtozatos pusztításával foglalkozik. Reméljük, hogy lesz ideje és módja, hogy némi világot derít arra a sötétségre, melytől az emberiség reszket.

Vallery-Radot ur könyve után indulva, az ember nagyon sokat írna; de mind csak azt ismételné, a mit ő mond. Végül is csak azt az egyet akarom kiemelni, hogy Pasteur ur műveiben a logika mellett sok szép és megragadó is van. Több bíráló kiemelte az ő hitvallását, melyet akkor tett, mikor a francia akadámiába fogadták. Lám ez a bámulatra méltó tudós éppen nem materialista; ő kiváló bizonyítvány Baco már egyszer idéztem mondására: *breves haustus in philosophia ad atheismum ducunt; largiores autem reducunt ad Deum.*

Egészen más, de nem kevésbé hatalmas érdeket kelt egy másik, csak a napokban megjelent könyv. Az írója Didon atya domokosrendű szerzetes, a czime: „A németek.“¹⁾ E könyvvel oly ember lépett újból a szinpadra, a ki nagyon magára vonta volt a közfigyelmet 1879-ben és 1880-ban. Pár sorban megismertetem az ön olvasóival. Didon atya még fiatal ember, csak 1840-ben született. Tizen-nyolcz éves korában belépett a Domokos-rendbe, hol megismerte Lacordairet, ki nagy befolyást gyakorolt reá. 1862-ben elküldötték Rómába a Minerva-kolostorba; visszatérvén Franciaországba, kiválóan prédikálásra adta magát, s úgy látszott, hogy tanítójának, a hires Lacordairnek nyomába lépett. Két év alatt csak néhány beszéde tűnt fel Didon atyának, melyek közül három vagy négy hathatós melegsége és vonzó hatalmánál fogva kiváló. Az 1879. évvel egy évi előadási sorozatot kezdett, mely sok hallgatót vonzott szószerékéhez. 1879-ben tartotta hirhedett előadásait „a házasságról és az elválásról,“ melyet a Párisi érsek rendeletére félbeszakasztott. A következő évben Rómába idézték, hogy igazolja magát azon tévedésekért, a melyeket a házasságról és válásról való előadásaiban elkövetett. Lehetetlen volt kihallgatást nyernie a pápánál. Előljárói titkosan elítélték s elküldötték vezekleni a Corbare-klastromba Corsicába.

¹⁾ Les allemands, par le P. Didon des frères Prêcheurs. Paris Calmann-Levy 1. vol. in 8° 1884.

Ha meggátolták Didon atyát a beszédben, bőségesen megengedték, hogy tanuljon. Vezeklési és számüzetési éveit fel is használta, hogy olvasson és tanuljon. Célja volt, hogy egy munkát írjon a kereszténység eredetéről. Az ujkor kitünőbb íróinak bírálati és exgetikai munkáit kezdette olvasni. Különösen azokat a protestáns írókat olvasta, a kiket megkaphatott. De hamar észrevette, hogy nem érhet célzt, ha a német munkákat eredetiben nem olvassa, s ha meg nem látogatja azokat a helyeket, a melyek Jézus életének tanui voltak; elkezdette tehát a németnyelvet tanulni és mikor az 1881-iki határozat nyomán a fel nem jogositott szerzetes rendeket feloszlatták, elment Németországba s beállott egyszerű egyetemi hallgatónak. Később csakugyan eredeti gondolataért, a kereszténység eredetéről szóló munkájának megírásáért, elment keletre, rendre meglátogatta Egyiptomot, Palestinát, Syriát és egész Kis-Ázsiát.

A kötet, melyet kiadott, Németországban keletkezett elmélkedéseinek a gyümölcse; több lapján ki látszik a szónok; de ez nem nagy baj! E könyv érdekét a mi dominikanusunk Németországban nyert impressioi és érzelmei teszik. A könyv cziméből, a németek, nem kell azt következtetni, hogy Didon atya rendszeres tanulmányt írt Németországról; csak az iskolákat és egyetemeket látta, s körülbelől csak ezekről beszél. Valóságos lelkesültség keletkezett benne a német fiatalság művelődésének láttára. Mindig bámulja a közgyűlés élénk vitáit, a gyakori heves polemikákat, de a melyek soha sem veszélyeztetik az intézményeket; a szokatlanul merész eszméket, de a melyek soha sem forradalmiak. Ezért mint szabadelvű ember, az ingyenes tankötelezettségnek lett párthive, semmit sem bánkodván a multon. Közlöm erre vonatkozó sorait: „Az uj kor, e tekintetben, méltán felsőbbiséget követelhet magának a közép- és ókor felett, néhány századdal ezelőtt csak kevés kiváltságosoknak volt módjukban, hogy tanuljanak. Erejüknek érzetében s megelégedvén háboruzó életökkel sok ur abba találta dicsőségét, hogy semmit se tudjon, még nevét is csak fegyverrel tudja leírni. Mások a tanulás előjogában megosztottak a pappal és gazdaggal; tudni ágyakod társadalmunkban ma már mindenki tanulni akar; mindenki tanulhat, mindenkinek tanulni kell. Az önkéntes tanulatlanság bűn lett; s a modern államoknak csaknem mindenike az elemi iskolázást polgári kötelességgé tette. Az elsőbbség azokat illeti, a melyek legtöbb vágyat mutatnak a tanulás iránt, és a melyeknek kormányai legtöbb gyakorlati szakértelmet fejtenek ki, hogy megfeleljenek ennek a vágnak, a nélkül, hogy a lelkiismeret szent jogai ellen erőszakot kövessenek el.

Az elemi ismeretek terjedésének gondviselészerű következése az értelmességnek fejlődése... A tanultságnak kétségkívül megvannak a maga veszedelmei, de az emberiségben melyik az a jó, a melynek ne volnának veszélyei? kik ezért visszavonulnak, azok kislelkűek.

Ugy tetszik, hogy ezek az eszmék nagyon dicséretére válnak Didon atyának; és a melyek bizonyosan nagy ellenmondást fognak felkelteni a türelmetlen orthodoxok részéről. Anynyi való, hogy e könyvben nagyon sok oly eszme van, a melyek teljesen ellenkeznek a papság nagyobb részének gondolkodásával. Például a következő sorok: „Végre is csak a szabadság oldja meg mindazokat a nehézségeket, a melyek előttünk állanak. Ez uralkodik a Rajnán túl az egyetemekben. Az állam nem követeli, hogy azokban az ő akarata szerént való theologia uralkodjék. A tanok bátran összeütközhetnek és küzdhetnek egymással. Sajnálunk kell-e ezt? Nem, ha az emberek egymást tisztelik. A bölcselmi és vallási igazságok megvitatása, erkölcsünk szerént, társadalmi szükséggé lett. A vallásos kérdéseket úgy vonhatjuk ki legbiztosabban az utczai debattokból, ha menhelyet nyújtunk azoknak az egyetemekben.”

Ez szeréntem világos és őszinte dicsőítése a szabadságnak, nem csak annak a szabadságnak, hogy az ember szabadon gondolkozhassék és hihessen, hanem hogy szabadon tanithassa is azt a mit gondol és hiszen. Ezt a szabadságot társadalmi szükségnek nyilatkoztatja az író. Bizonyos, hogy ez nagy merészség egy szerzetestől, s a mi, miként már is észlelhető, nem szolgál mindenki inyének. Mindenek felett Dido atyának a türelem iránt való bámulata és lelkesülése zavarja fel az ultramontánok epéjét, azon türelem iránt, melyet a tübingeni egyetemen gyakorlatban látott. „Megnéztem — ugy szól — a tübingeni egyetemet Würtembergben, a katolikus és protestans theologiai kar békeességben él ott egymás mellett, mint két nővér. A százötven katolikus és háromszáz protestans theologus tanuló a testvériségnek oly példáját tünteti fel, melyet a hitczikkelyek különfélesége nem tud megzavarni. Szép példa lehet ez több országban a felekezeties szellemük előtt.”

Didon atya némely sorainak olvasása közben hajlandó az ember azt hinni, mintha abba a nemes illusioba ringatná magát, hogy egyháza osztozik a szabad gondolkozás és a türelem iránt általa tanusított bámulatban. Kétség kívül ha volt is ez a gondolata, bizonyosan átfogja látni, hogy tévedett. Lám a telivérü katolikus orthodoxia némely közlönye már is éles hibáztatást emelt ellene. De ha végre is egyházi előljárói tanait veszélyeseknek nyilatkoztatják,

ha például a párisi érsek ismét megrendeli, hogy hallgasson, reméljük-e, hogy a merész dominikanus fellázad, miként Hyacinth atya. Bizonyosan nem! Hisz eléggé értésünkre adja, hogy teljesen kész hódolni az egyháznak, mihelyt kibeszélette magát. Tehát egy nagyon értelmes, nagyon tanult tudós ember, a ki minden erkölcsi és értelmi tehetségeivel a szabadság után esenkedik, de ha úgy kell lenni, rendeletre elhallgat csendesen. Teljesen igaz, hogy az egyszer meghajolt, eltántorodott, meghamisított lelkiismeret csak bajosan emelkedik fel s minden esetben folytatja első tévedését.

Mindenesetre a Didon atya munkája nagyon érdekes, mint az öntudat önkéntes nyilvánulása; oly sziv nyilatkozata, mely szereti az erkölcsi jót és egy oly lelkiismeret kiáltása, mely keresi az igazságot. A könyv bizonyosan nagy zajt fog csinálni.

De már sokat is beszéltem erről, s nincs helyem, hogy több más érdekes új könyvről beszéljek, csak a közelebbi levelemben fogom megtenni. Bézárásul néhány vallásos és theologiai újdonságot jegyzek fel.

Jellezzük először is a február 11-én kelt fontos kormányrendeletet, a mely véglegesen szervezi a párisi protestans theologiai fakultás seminariumát, s hivatalosan az egyetem tartozékává teszi. Ezen rendelet 2. pontja a seminárium élére a vallásügyi országos közigazgatót teszi. A protestansokat az a szerencse érte, hogy theologiai intézetüket szilárd alapon biztosítva láthatják. Egy ugyanazon keltü második rendelet a seminarium igazgatójává a derék tudós tanárt Menegoz urat nevezi ki, a ki már korábban viselte e tisztet, de csak egy egyszerű miniszteri intézkedés alapján. Tehát minden a protestansok óhajta szerént megy ez ügyben. Miután ez ügy állása így megerősödött, már bajosabb lesz eltörölni a protestans theologiai fakultásokat és azok kiegészítő részét a seminariumokat.

A Senatus a municipiumokról szóló törvény tárgyalásakor visszaállította a vallásfelekezetek papjai szálláspénzét, melyet a képviselőház eltörölt. Az a kérdés, hogy vajjon a követek háza elfogadjae a törvényt, mikor az a Senatustól így módosítva visszakerül. Az előzmények annak feltevésére jogosítanak, hogy a törvény elfogadhatni.

A theologiai társulat február 26-án tartott ülése nagyon érdekes volt, mind a tartott felolvasás, mind pedig az ezt követett élénk vita miatt. Ennek a feltűnő dolgozatnak a czime volt: „Az emberi szabadság szerepe a Pálféle praedestinatioiban“.

Írója egy hollandi régi protestans pap Van Goens, a leydeni egyetemen tanár, a ki jelenleg Párisban lakik. Miután elésorolta az orthodox és szabadelvű commentatorok munkáit, kimutatta, hogy ezek bár különböző szempontból indultak ki, mégis találkoztak Szent Pálnak a kiválasztásról való eszméje szelidítésében. A nélkül, hogy e tartalmas dolgozat méltatásába bocsátkoznám, azt emelem ki, miszerint a szerző Szent Pál kitételeinek szigorú exegetikai méltatása után kimutatta, hogy az apostol a kiválasztást absolutnak, feltétel nélkülinek tartotta, a nélkül, hogy abban a szabad elhatározásnak helye volna. Így teljesen igazat adott Calvin értelmezésének és a dordrechti zsinatnak. Továbbá érdekes összehasonlítást tett, Jesuiták némely eszméi közt, a kik a mellett, hogy az egyéniséget feláldozzák, mégis párhivei a szabad elhatározásnak és a XVI-ik száz nagy református jellemei között, a kik a praedestinatiohoz meggyőződésből ragaszkodtak.

A felolvasásra következett vita annyival élénkebb volt, mert a felkeltett kérdések nagyon fontosak voltak. Lehetetlen, hogy elősoroljam azok eszméit, kik a vitában részt vettek, Pressensé, Coquerel, Menegoz stb. A felszólalók közt legérdekesebb volt kétségkívül Sabatier tanár ur, a ki a Van Goens exegesisét megczáfolhatatlannak jelentette ki, és szerénte a praedestinatio mulhatlanul szükséges a vallásos életre.*)

CHARRUAUD.

*) A közlött rövid ismertetésből sem a fölolvásról, sem az azt kísért vitáról teljes tájékozottságot nem szerezhethvén, s másfelől a fölolvás és vita eredményeként megállított tétel szerintünk a józan theológiával ellenkezővén, kérjük igen t. levelezőnket, sziveskedjék közelebbi levelében a fölolvásban és a vitában kifejtett érvelésekről részletesebben írni.

Szerk.

KOSSUTH LAJOS LEVELE KOVÁCS JÁNOS IGAZGATÓ TANÁRHOZ.

Kovács János barátunknak amerikai utjában özv. Stearns Mária Medfordban egy drága ereklyét adott át azzal a kéréssel, hogy hozza vissza Magyarországra, mert ha ő meghal, nem lesz a ki azt oly kegyelettel őrizze, de Magyarországon bizonyára nagy kegyelettel fogják megőrizni. Ez ereklye K o s s u t h L a j o s, Magyarország volt kormányzója édes anyjának daguerreotyp arczképe volt, egy művészileg kidolgozott, piros bársonnyal bélelt, aranyos szegélyű tokban, melyen egy fán egy kis madár van ábrázolva, a mint fészkében fiait a feljők közeledő kigyó ellen védelmezi. E képet özv. Stearns Mária, a kinek háza a magyarországi menekülteknek Amerikában egyik otthona volt, Zsulavszkynétől Kossuth Emiliától kapta, a ki azt haldokló ágyán adta át neki, mint jótevőjének és legbensőbb barátnőjének megőrzés végett. Kovács barátunk e családi ereklyét K o s s u t h L a j o s hazánk nagy fiának ajánlotta fel, a ki azt a legnagyobb örömmel fogadta s ez alkalomból intézte hozzá azt a gyönyörű, közérdekű levelet, melyet folyóiratunkban közreadhatni kimondhatlan szerencsénknek tartunk.

22. *Via dei Mille Turin*

Martius 18. 1884.

Tisztelt igazg. tanár ur!

Hálás érzéssel fogadom Mart. 2-án kelt becses levelével tett ajánlatát: hogy édes anyámnak Stearns asszonyságtól, Medfordban, Massachusettsben kapott arczképét nekem átengedni méltóztatik.

Elfogadom, megilletődött szívvvel fogadom el a kedves családi emléket, nekem az ereklye lesz, melyet a fiui szeretet kegyeletével fogok elvesztett kedveseim többi arczképeihez csatolni; melyek előtt, mint házi oltár előtt, áhitattal borulok le minden éjjel, mielőtt nyugalomra hajtánám bánatos öreg fejemet.

Ha talán levelezésben áll tisztelt Tanár ur Stearns asszonysággal, kit nekem nincs ugyan szerencsém személyesen ismerni, de kiről Luiza (Ruttkayné) hugomtól tudom, hogy Emilia (Zsulavszkyné) hugommal igen benső barátságban állott, s iránta mind haláláig mindenkor nagy jóakaratot tanusított: kérem, méltóztatnék neki köszönetemet jelenteni a kegyeletért, melylyel anyám arczképét meg-